

Webrecensie BMGN 125:4 (2010)

Prud'homme van Reine, R.B., *Opkomst en ondergang van Nederlands Gouden Vloot. Door de ogen van de zeeschilders Willem van de Velde de Oude en de Jonge* (Amsterdam, Antwerpen: De Arbeiderspers, 2009, 366 blz., ISBN 978 90 295 6696 4).

De auteur heeft zich in de afgelopen jaren intensief bezig gehouden met de zeemacht van de Republiek in de zeventiende eeuw en vooral met de Nederlandse vlootvoogden die daarin een hoofdrol speelden. Met het onderhavige boek voegt hij een nieuwe titel toe aan zijn ondertussen indrukwekkende oeuvre op dit gebied. Voegt het boek ook nieuwe kennis over of een nieuwe visie op Nederlands zeemacht in de Gouden Eeuw toe? Het antwoord op die vraag zit in de titel besloten.

Opkomst en ondergang van Nederlands Gouden Vloot geeft een chronologisch overzicht van de verrichtingen van de vloot van de Republiek in de zeventiende eeuw. Behalve over de opkomst en ondergang betreft het echter vooral de bloeiperiode van de vloot. Het is een gedegen overzicht waarbij de auteur voornamelijk steunt op de kennis en inzichten die hij met zijn eerdere publicaties heeft opgedaan. Werkelijke nieuwe inzichten komen hier niet uit voort en dat is misschien wel een gemiste kans gezien de eruditie die de auteur op dit punt bezit. Zo is het natuurlijk bekend dat de Staatse vloot een 'unievloot' was, een samengestelde vloot, en het ontbreken van een centrale sturing wordt altijd vanzelfsprekend als een tekortkoming gezien. Maar is dat zo en had het wellicht ook niet positieve kanten? Zorgde de onderlinge concurrentie er misschien voor dat de kwaliteit en agressiviteit groter was, bij voorbeeld omdat men niet voor elkaar wilde onderdoen? En hoe komt het toch dat geregeld sprake is van kapiteins die de frontlijn verlaten en van desertie worden beticht? Kwam dat ook bij de Engelsen voor en zo nee, waarom niet?

En zo zijn er meer intrigerende kwesties te bedenken die niet noodzakelijkerwijs in dit boek aan de orde behoeven te komen maar die misschien een nieuw licht op de bekende materie hadden kunnen werpen. Dat de bloeiperiode centraal staat is ook niet zo vreemd omdat dat de periode is die door vader en zoon Van de Velde op zo'n bijzondere wijze in beeld is gebracht. En zoals de ondertitel al aangeeft, gaat het om een visie door de ogen

van deze kunstenaars. Beide kunstenaars waren al tijdens hun leven gevierd en veelgevraagd. Zij zijn de beeldchroniqueurs bij uitstek van de Engelse Zeeoorlogen. Vooral Willem van de Velde de Oude bepaalde dat beeld met zijn opmerkelijke en karakteristieke techniek van 'penschilderen'. Deze techniek maakt het mogelijk uiterst gedetailleerd te werken waardoor het waarheidsgehalte van zijn werk als maritieme bron groot is. Daar komt bij dat hij meerdere malen persoonlijk aanwezig was op zee en met de vloot meezeilde waardoor hij als een persofotograaf/oorlogsjournalist 'avant la lettre' kan worden gekenschetst. Toch rijst de vraag in hoeverre het werk van Van de Velde wat betreft de totale geschilderde situaties een betrouwbare weergave zijn van de werkelijkheid. De Van de Velde's waren professionele schilders en zij concentreerden zich daarom op de taferelen waarvan zij konden verwachten dat zij er afnemers voor zouden kunnen vinden. Zo ontbreken niet geheel toevallig, op enkele werken na, weergaven van nederlagen van de Staatse vloot. Veelal werkten zij in opdracht en ook dat bepaalde de composities van hun werken. Interessant en tegelijkertijd een onderstreping van hun professionaliteit is dat zij, toen de kunstmarkt in 1672 in de Republiek ineenstortte, naar 'de vijand' Engeland uitweken waar zij volop opdrachten kregen. We zien de oorlog dan opeens van de andere kant, niet vanuit een galjoot van De Ruyter maar vanuit een door de hertog van York beschikbaar gestelde kits. In 1674 traden zij in dienst van Karel II die een fraai atelier in Queens House in Greenwich tot hun beschikking stelde om zeeslagen vast te leggen.

Op dit vlak heeft dit boek ons nieuws te brengen. De auteur heeft met gedegen archiefonderzoek veel informatie boven water weten te krijgen over de opdrachtgevers en de gevolgen voor de composities van de werken van de Van de Velde's. Daardoor wordt voor veel werken duidelijker in hoeverre zij als historische bron bruikbaar zijn. Hier is de auteur op zijn best en het is eigenlijk jammer dat hij hiervoor niet nog wat meer ruimte heeft genomen. Hoewel hij zelf die conclusie niet expliciet trekt, mag worden vastgesteld dat de bruikbaarheid van het werk van de Van de Velde's met de door Prud'homme meegeleverde historische informatie als historische bron aanzienlijk vergroot is.

Omdat de Van de Velde's vanwege opdrachtgevers en fysieke mogelijkheden selectief te werk gingen, is het niet echt mogelijk de Gouden Vloot in al zijn acties door middel van hun werk te volgen. De auteur heeft er daarom voor gekozen hoofdstukken maritiem-historische informatie af te wisselen met hoofdstukken over het werk van de Van de Velde's. Dat levert een

min of meer compleet doorlopend verhaal op maar wellicht waren de Van de Velde's nog meer recht gedaan als na een historische beschouwing het boek aan hun visie was gewijd.

De keuze voor een chronologische opeenvolging heeft er echter wel voor gezorgd dat het boek, geschreven in de hem eigen verhalende stijl, een toegankelijk boek is geworden voor een breed geïnteresseerd publiek. Een boek dat daarenboven door de uitstekende annotatie en de 'bronnenkritiek' op het werk van de Van de Velde's voor iedere wetenschappelijk geïnteresseerde tegelijk een zeer bruikbare bron is.

J.P. Sigmond, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Webrecensie BMGN 125:4 (2010)

Schaepdrijver, Sophie de, *'We who are so cosmopolitan'. The War Diary of Constance Graeffe, 1914-1915* (Studies over de Eerste Wereldoorlog 14; Brussel: Algemeen Rijksarchief - Archives générales du Royaume, 2008, 560 blz., ISBN 978 90 5746 090 6).

Sophie de Schaepdrijver heeft een bijzonder document voor de geschiedschrijving toegankelijk gemaakt. Het betreft een dagboek uit de eerste jaren van de Eerste Wereldoorlog van een Belgische vrouw met Engels-Franse achtergrond en een Duitse echtgenoot. In een omvangrijke inleiding (165 pagina's) maakt de auteur duidelijk waarom dit dagboek van grote waarde is. Ze laat zien hoe dit dagboek, geschreven vanuit het gezichtspunt van een internationaal georiënteerde elite-familie, een bijzonder perspectief biedt op de 'oorlogscultuur', oftewel de omgang met de plotselinge oorlogstoestand.

Constance Graeffe is de dochter van een Française en een Britse ondernemer die in België heeft gewoond. Geboren in België en opgegroeid in Londen leeft ze in Brussel na haar huwelijk met Otto Graeffe, een Duitser wiens familie daar een suikerraffinaderij bezit. Constances zuster trouwt met de broer van Otto. Dit betreft kortom het dagboek van iemand uit een bij uitstek internationaal georiënteerde familie. Constance schrijft in het Engels, maar tegelijkertijd maakt de familie gebruik van Duits, Frans en soms zelfs Vlaams. Staatsburgerschap betekent weinig voor deze mensen tot zij overvallen worden door de Eerste Wereldoorlog, die bovenal een strijd was van naties en nationalisme.

Wanneer de Duitsers Brussel bezetten, moet Constance zich een oordeel vormen over de gebeurtenissen. Aanvankelijk twijfelt ze aan het geweld van de bezetter en haalt ze haar kinderen van de Duitse school, maar geleidelijk oriënteren zij en Otto zich weer meer op Duitsland. Ze hebben een Duitse kennissenkring en de kinderen komen weer terug op hun oude school. Zoon Robert, in het Franstalige deel van Zwitserland op kostschool, wordt wegens 'verkeerde invloeden' naar het Duitse deel gestuurd. Ondertussen heeft Constances zuster geheel de Belgische kant gekozen. Haar kinderen strijden aan geallieerde zijde. De oorlog rijt de familie uiteen.

Deze standpuntbepaling en de consequenties voor het leven van de